

ATSTOVO ĮGALIOJIMŲ VIRŠIJIMAS – TEORIJA IR PRAKTIKA*

Agnė Tikniūtė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4587
Elektroninis paštas agne.tikniute@gmail.com

Pateikta 2011 m. liepos 23 d., parengta spausdinti 2011 m. rugsėjo 15 d.

***Anotacija.** Straipsnyje aptariamas atstovui suteiktų įgaliojimų apimtis klausimas, numanomo ir tariamo atstovavimo atvejai, atstovaujamojo teisė riboti numanomus įgaliojimus bei atstovo teisė viršyti įgaliojimus esant specialioms sąlygoms. Daromos išvados, kad nors pagal bendrą atstovavimo taisyklę atstovaujamas yra įpareigojamas tik tais atstovo veiksmais, kurie neperžengia jo įgaliojimų ribų, šiuolaikinis teisinis reguliavimas ir teismų praktika patvirtina, kad tokia siaura atstovo įgaliojimų samprata yra greičiau teorinis modelis nei realybė. Egzistuoja nemažai atvejų, kai atstovo veiksmai, atlikti be įgaliojimo arba jį viršijus, sukuria teises ir pareigas atstovaujajam – tai tariamo atstovavimo atvejais, numanomų įgaliojimų, platesnių nei realus įgaliojimas, realizavimas ir atstovo teisė viršyti atstovaujamojo suteiktus įgaliojimus, kai tai yra būtina ginant atstovaujamojo interesus ir nėra galimybės sužinoti atstovaujamojo valios.*

***Reikšminiai žodžiai:** sutartinis atstovavimas, numanomas atstovavimas, tariamas atstovavimas, įgaliojimų apimtis.*

* Straipsnis parengtas pagal projektą „Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste“, kurį finansuoja Lietuvos Mokslo taryba (projekto sutarties Nr. MIP-35/2010).

Įvadas

Socialiniuose santykiuose faktiškai visada egzistavo veikimas per tarpininkus bei vienokios ar kitokios apimties atsakomybė už juos, tačiau doktrina ir teisinis reguliavimas, leidžiantis atstovo veiksmais sukurti teises pasekmes atstovaujajam, patyrė esminius pokyčius, kol susiformavo šiuolaikinė atstovavimo koncepcija. Kaip pažymi lyginamosios teisės ekspertas Heinas Kotzas, romėnų teisėje dar nebuvo bendros to, ką mes dabar vadiname atstovavimu, sampratos¹. Tik prigimtinės teisės doktrinos šalininkai, suformulavę naują, romėnų teisei nebūdingą, autonomijos principą, kurį jie laikė sutarčių teisės pagrindu², pagrindė iš pradžių sutartinę, o vėliau ir deliktinę atstovaujamo atsakomybę už atstovo veiksmus³.

Šiandien kiekviena išsivysčiusi ekonominė sistema remiasi darbo pasidalijimo principu ir negali egzistuoti be atstovavimo instituto – ekonominės veiklos vykdymas, ypač per juridinius asmenis, yra neįmanomas be šalių teisės įgaluoti kitus asmenis derėtis ir sukurti teises pasekmes atstovaujamojo vardu. Dėl civilinės apyvartos sudėtingumo tretiesiems asmenims sudėtinga visada įsitikinti, ar atstovas veikia turėdamas įgaliojimus, todėl teisinis reguliavimas traktuoja įgaliojimų apimtį plečiamai – dažniausiai atmets būtinybę tikrinti atstovo įgaliojimus, jei iš faktinių aplinkybių akivaizdu, kad jis tuos įgaliojimus turi. Tokioms aplinkybėms paprastai priskiriami darbuotojai, teikiantys paslaugas paslaugų sektoriuje, prekybos, transporto, bankininkystės ir panašiose srityse. Pardavėjai, kasininkai, priėmėjai, operatoriai, konduktorai ir t. t. sudarinėja sandorius įmonių ir organizacijų vardu tam tikroje apibrėžtoje vietoje tam tikra tvarka ir naudodami tam tikrą atributiką⁴, o tretieji asmenys gali pagrįstai tikėtis, kad juos įgalioję subjektai neginčys atstovų įgaliojimų apimties. Tačiau šiame kontekste kyla klausimai, kur yra šių numanomų įgaliojimų ribos, kokios atstovaujamojo teisės ir pareigos tiek atstovo, tiek trečiųjų asmenų atžvilgiu – ar jis gali būti tikras, kad atstovas nesukurs jam daugiau teisių ir pareigų trečiųjų asmenų atžvilgiu, negu buvo iš anksto sutarta pavidimo sutartyje⁵?

Šiuolaikinė atstovavimo instituto samprata Lietuvoje dar nėra doktrinos požiūriu nusistovėjusi, ir to priežastis – dviejų skirtingų tendencijų įtaka šiam institutui. Formalistinė, iš sovietinių laikų paveldėta tradicija, linkusi perdėm saugoti atstovaujamojo interesus, susikerta su vakarietiškąja, vienareikšmiškai didesnę dėmesį skiriančia trečiojo asmens interesų apsaugai. Pastarąją tendenciją reprezentuoja Europos sutarčių teisės principai⁶ (toliau PECL) bei Bendros pagrindų sistemos projektas, plačiau žinomas savo

1 Kotz, H.; Flessner, A. *European Contract Law*. Volume one. Oxford: Clarendon Press, 2002, p. 218.

2 *Ibid.*, p. 219.

3 Sutartinę atsakomybę – Hugo Grotius, deliktinę – Christianas Wolffas. Žr. *Ibid.*, p. 219.

4 Suchanov, E. A., et al. (red.) *Grazdanskoe pravo*. 1 tom. Moskva: WoletrsKluwer, 2004, p. 549.

5 Plačiaja prasme pavidimo sutartyje – tai gali būti, pavyzdžiui, darbo sutartis, paslaugų sutartis, tačiau abiem atvejais tai ribojimas, nustatytas vidiniuose atstovavimo santykiuose.

6 Commission on European Contract Law. *Principles of European Contract Law* (PECL) [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2011-07-09]. <http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm>. Taip pat Lando, O.; Beale, H. Commission on European Contract Law. Iš: *Principles of European Contract Law*. Parts I and II. Kluwer Law International, 1999.

angliškąją transkripciją DCFR. Nors Lietuvos 2001 m. civilinio kodekso nuosatos analogiškos Europos sutarčių teisės principuose išdėstytoms taisyklėms, tačiau doktrina ir teismų praktika turėjo ir tebeturi nueiti ilgesnį kelią, kol atstovavimo teisinių santykių aiškinimas atitiks vieningumo kriterijų bei taps panašus į savo vakarietiškus analogus. Lietuvos teismų praktika jau žengia šio tikslo link, o doktrinai tenka vertinti šiuos žingsnius *ex post facto*.

Tačiau derėtų pripažinti, kad Lietuvos mokslininkai skiria mažai dėmesio materialiniams atstovavimo instituto aspektams. Tyrimai nagrinėjama tema lietuviškoje jurisprudencijoje atlikti tik 1997 m.⁷, 2005 m.⁸, 2009 m.⁹ išleistuose civilinės teisės vadovėliuose. Atskiri atstovavimo teisinį reguliavimą sudarančių teisės normų aiškinimai buvo pateikti dar 2002 m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2-osios knygos komentare¹⁰. Todėl akivaizdu, kad doktrina vėluoja vertinti teisinį atstovo įgaliojimų plėtros procesą. Be abejonės, problemos, susijusios su atstovavimo institutu, yra kompleksinės ir joms iširti nepakanka pavienių aspektų aptarimo ar atskirų autorių nuomonės. Todėl šiame straipsnyje siekiama išryškinti atstovo įgaliojimų apimties probleminius aspektus. Bus aptariami tik sutartinio atstovo įgaliojimų apimties klausimai – numanomas ir tariamas atstovavimas, atstovaujamojo teisė riboti numanomus įgaliojimus bei atstovo teisė viršyti įgaliojimus esant specialioms sąlygoms. Straipsnyje bus aptariamas tik tiesioginis sutartinis atstovavimas.

Siekiant pateikti kuo išsamesnę ir visapusiškesnę nagrinėjamo klausimo analizę, straipsnyje lyginamuoju ir sisteminiu metodu nagrinėjami Vakarų Europos autorių darbai¹¹ bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ir rekomendacinio pobūdžio tarptautiniai dokumentai – UNIDROIT principai 2010, Ženevos konvencija dėl atstovavimo sudarant tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutartis¹², Bendrojo programavimo dokumento (DCFR) autorių¹³ pateikta atstovo įgaliojimų apimties samprata, kurioje yra integruota Europos sutarčių teisės grupės suformuluota atstovavimo doktrina.

7 Vitkevičius, P., et al. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1997, p. 206–217.

8 Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė*. Bendroji dalis, tomas 2. Vilnius: MRU leidybos centras, 2005.

9 Mizaras, V., et al. *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009.

10 Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Knyga 2. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.

11 Hartkamp, A., et al. *Towards a European Civil Code*. Kluwer Law International, 2004; Antonioli, L.; Fiorentini, F. *A Factual Assessment of the Draft Common Frame of Reference*. Sellier European Law Publishers, 2010; Turner, Ch. *Unlocking contract law*. London: Hodder Arnold, 2007.

12 Konvencija neįsigaliojusi, ratifikuota devynių valstybių, įsigaliojimo sąlyga – dešimt valstybių. Lietuvos nepasirašyta ir neratifikuota. Convention on Agency in the International Sale of Goods (Geneva, 17 February 1983) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-09]. <<http://www.unidroit.org/english/conventions/1983agency/1983agency-e.htm>>.

13 Group on a European Civil Code. Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, DCFR*. Volumes I, II, III. Sellier European Law Publishers, 2009.

1. Įgaliojimų apimties apibrėžimai – sąvokų problema

Siekdami aptarti atstovo įgaliojimų apimtį Lietuvos kontekste susiduriame su sąvokų problema. Visų pirma, Lietuvos teisės doktrina neturi termino, kuris apibrėžtų realius įgaliojimus, atstovaujamojo faktiškai suteiktus atstovui. Autoriai, Lietuvoje analizavę atstovavimo teisinius santykius, aptardami įgaliojimų apimtį, iš karto vartoja dvi sąvokas – „aiškiai išreikšti įgaliojimai“ bei „numanomi įgaliojimai“, išvengdami bendro termino, kuris apimtų visus realiai suteiktus įgaliojimus, tiek aiškiai išreikštus, tiek numanomus¹⁴. Todėl šiame straipsnyje, nepretenduojant į universalų terminą, apibrėžiant faktiškai atstovui suteiktus įgaliojimus (ir dėl kurių neabejoja pats atstovaujamas) vartojama sąvoka „realūs įgaliojimai“¹⁵.

Antra, Vakarų valstybėse, taip pat Europos sutarčių teisės principuose skirtingam įgaliojimų pobūdžiui ir apimčiai nusakyti vartojami du terminai – *implied* (numanomi¹⁶) ir *apparent* (tariamai) įgaliojimai¹⁷. Lietuvos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje numanomu atstovavimu vadinama tai, kas PECL laikoma tariamu atstovavimu. Galbūt toks sąvokų vartojimas ir turi doktrininį pagrindimą, nes iš tiesų yra praktinių situacijų, kai atstovo įgaliojimus sudėtinga kvalifikuoti, tačiau Lietuvos teisės doktrinoje jo rasti nepavyko¹⁸.

Šios „pilkosios zonos“ įgaliojimų apimties apibrėžime atsiradimo priežastį galima kildinti iš tam tikrų Civilinio kodekso antrosios knygos nuostatų, kadangi LR CK 2.133 straipsnio 2 dalyje faktiškai buvo sudėti ir numanomo, ir tariamo atstovavimo sąvokų apibrėžimai: „Atstovo teisės taip pat gali būti suprantamos iš aplinkybių, kurio-

14 Žr. Mikelėnas, V., *et al.*, *supra* note 10, p. 386.

15 Analogiška angliškam terminui *Actual authority*. Žr. *Webster's New World Law Dictionary*. New Jersey: Wiley Publishing, Inc., Hoboken [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011-06-30]. <<http://law.yourdictionary.com/actual-authority>>.

16 Sąvoka „numanomas įgaliojimas“ žymi realių įgaliojimų porūšį.

17 PECL Str. 3.201(2) vartojamas terminas *implied*, o sąvoka *apparent* 3.201 str. (2) Žr. Commission on European Contract Law. *Principles of European Contract Law*, *supra* note 6.

18 Autorės nuomone, Lietuvos teisėje tariamas ir numanomas atstovavimas prarado skirtingą turinį dėl CK panaudotos teisinės technikos. LR CK 2.133 straipsnyje buvo perkeltos analogiškos Europos sutarčių teisės principams nuostatos dėl tariamo ir numanomo atstovavimo. PECL 3.201 straipsnyje pateikiamos aiškiai suteiktų, numanomų ir tariamų įgaliojimų sampratos. Straipsnis išdėstytas taip:

(1) Atstovaujamojo suteikti įgaliojimai atstovui gali būti aiškiai išreikšti arba gali būti numanomi iš tam tikrų aplinkybių.

(2) Atstovas turi įgaliojimus atlikti visus veiksmus, būtinus atsižvelgiant į aplinkybes, kad būtų pasiekti tikslai, dėl kurių įgaliojimas buvo suteiktas.

(3) Asmuo laikomas suteikusių įgaliojimą atstovui, jeigu iš asmens pareiškimų ar veiksmų tretysis asmuo pagrįstai ir sąžiningai manė, kad tariamas atstovas turi įgaliojimus.

Pirmoje ir antroje dalyje kalbama apie realius įgaliojimus, kurie gali būti aiškiai suteikti ir numanomi. Antroje dalyje taip pat pažymima, kad numanomi įgaliojimai negali būti susiaurinti – atstovas laikomas turinčiu visus įgaliojimus, kurie būtini pavedimui įvykdyti. Trečia dalis apibrėžia tariamą atstovavimą – kai realiai įgaliojimai nėra suteikti, tačiau atstovaujamas savo elgesiu sąlygoja trečiojo asmens protingą ir sąžiningą pasitikėjimą, kad įgaliojimai buvo suteikti. Lyginant mūsų lietuviškojo CK 2.133 straipsnio 2 dalį su PECL 3.201 susidaro įspūdis, kad PECL 3.201 straipsnio 1 ir 2 dalys buvo sukompilijuotos į CK 2.133 straipsnio 2 dalį, praleidžiant esminę sąlygą dėl atstovaujamojo veiksmų, ir dar kartą ši sąlyga jau tiksliai pakartota CK 2.133 straipsnio 9 dalyje.

mis atstovas veikia (pardavėjas mažmeninėje prekyboje, kasininkas ir pan.) (*numanoma iš aplinkybių įgaliojimų apimtis (aut)*). Jeigu asmuo savo elgesiu davė rimtą pagrindą tretiesiems asmenims manyti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tai tokio asmens atstovaujamojo vardu sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam (*tariamasis atstovavimas, įgaliojimai realiai nesuteikti, tačiau kyla iš įstatymo (aut.)*)¹⁹. Dar didesnis neaiškumas kilo dėl to paties straipsnio devintosios dalies, kurioje sakoma, jog: „jeigu atstovas veikė viršydamas savo teises, tačiau tokiu būdu, jog trečiasis asmuo turėjo rimtą pagrindą manyti, kad sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu atstovu, sandoris privalomas atstovaujajam, išskyrus atvejus, kai kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad atstovas viršija savo teises“. Atrodo, kad devintoji 2.133 straipsnio dalis iš esmės buvo skirta įtvirtinti trečiojo asmens elgesio sąžiningumo reikalavimą, tam, kad atstovo, viršijusio įgaliojimus, sudarytas sandoris galiotų. Tačiau ji buvo pateikta ne kartu su antrąja, taigi, be konteksto, todėl tapo neaišku, dėl kieno veiksmų (atstovo ar atstovaujamojo) tretysis asmuo turėjo rimtą pagrindą manyti, kad sudaro sutartį su tokią teisę turinčiu atstovu. Teismai praktikoje vis dėlto susiejo antrąją ir devintąją CK 2.133 straipsnio dalis, tačiau, autorės nuomone, nuėjo per toli, sutapatindami numanomą ir tariamą atstovavimą. Nepakankamas realių ir tariamų įgaliojimų atskyrimas Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje jau turi tam tikrą istoriją. Štai 2007 m. civilinėje byloje Nr. 3K-3-147/2007 LAT pasisako, kad numanomas atstovavimas – tai atvejis, kai asmuo savo elgesiu davė pagrindo trečiajam asmeniui protingai manyti ir sąžiningai tikėti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu²⁰. LAT taip pat pažymi, kad pagal CK 2.133 straipsnio 2 dalies nuostatas numanomo atstovavimo atveju, jeigu asmuo savo elgesiu davė pagrindo trečiajam asmeniui protingai manyti ir sąžiningai tikėti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tai tokio asmens atstovaujamojo vardu sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam, t. y. sukuria šiam civilinių teisių ir pareigų. Taigi, pavartoja tariamo atstovavimo apibrėžimą, suteikdamas jam numanomo atstovavimo pavadinimą.

Analogišką numanomo atstovavimo sampratą LAT pateikia ir 2011 m. civilinėje byloje Nr. 3K-3-173/2011²¹. Teisėjų kolegija pažymi, kad atstovui įgaliojimai gali būti

-
- 19 Šį teiginį patvirtina DCFR II-6: 103 straipsnio komentaras. CK 2.133 straipsnio 2 dalies antras sakinytis yra identiškas DCFR II-6: 103 (3). Žr. Group on a European Civil Code, Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*. Volume I, *supra* note 13, p. 418.
- 20 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje T. Ž. v. J. V. V. *individuali įmonė* (bylos Nr. 3K-3-147/2007 m.). Faktinės aplinkybės plg. INFOLEX santrauką: Ieškovas T. Ž. 2004 m. kovo 15 d. sudarė su atsakovu J. V. V. II sutartį, pagal kurią ieškovas padėjo organizuoti ir vykdyti įmonės veiklą, o atsakovas įsipareigojo mokėti jam kiekvieną mėnesį atlyginimą. Prieš sudarant šią sutartį, 2002 m. spalio 8 d. atsakovas suteikė ieškovui prokurą veikti įmonės vardu. Ieškovo teigimu, atsakovas neatsiskaitė pagal sutartį. Atsakovas teigė, jog tokia sutartis nebuvo sudaryta, ir tai įrodė specialisto išvada, kurioje nustatyta, kad šią sutartį pasirašė ne atsakovas.
- 21 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Kreivė“ v. UAB „Orgreitos transportas“ (bylos Nr. 3K-3-173/2011 m.) Faktinės aplinkybės plg. INFOLEX santrauką: Ieškovas – automobilio nuomininkas – prašė priteisti iš atsakovo – nuomotojo – automobilio remonto ir pagabenimo išlaidas, kadangi automobilis sugedo ir jo nebuvo galima naudoti. Atsakovas priešieškiniu prašė priteisti žalos atlyginimą ir dalį nuomos mokesčio už pavėluotą automobilio, sugedusio dėl ieškovo kaltės, grąžinimą Pirmosios instancijos teismas ieškini

suteikti ne tik aiškiai išreiškiant juos išduodamame rašytiniame įgaliojime (CK 2.137 straipsnis), bet jie taip pat gali būti numanomi, atsižvelgiant į šalių santykius ir aplinkybes, kuriomis atstovas veikia (CK 2.133 straipsnio 2 dalis). Pagal CK 2.133 straipsnio 2 dalies nuostatas numanomo atstovavimo atveju, jeigu asmuo savo elgesiu davė rimtą pagrindą trečiajam asmeniui protingai manyti ir sąžiningai tikėti, kad jis paskyrė kitą asmenį savo atstovu, tokio asmens atstovaujamojo vardu sudaryti sandoriai yra privalomi atstovaujajam.

Šie pavyzdžiai rodo, kad Lietuvos teisės doktrina, teismų praktika ir net teisinis reguliavimas nenubrėžia tikslios ribos tarp tariamo ir numanomo atstovavimo. Atvejai, kai sandoriai, sudaromi neturint realių įgaliojimų, ir sandoriai, kai atstovaujамasis nesutinka su numanomų įgaliojimų apimtimi, traktuojami vienodai. Be abejonės, galima rasti argumentų, kad dažnai faktiniuose atstovavimo santykiuose tariamas ir numanomas atstovavimas sutampa, todėl nėra paprasta ir net ne visada įmanoma juos atiboti. Apie sudėtingumą griežtai atskirti šiuos atvejus yra rašę ir Vakarų valstybių autoriai²². Pavyzdžiui, atstovaujамasis leidžia atstovui užimti tam tikrą poziciją, kuriai numanomai jis turi tam tikrus įgaliojimus, o pavedimo sutartimi jo kompetenciją susiaurina taip, kad veikdamas numanomų įgaliojimų ribose jis viršija faktinį įgaliojimą. Arba atstovaujамasis sudaro įgaliojimo tarymąbę, pavyzdžiui, paskiria atstitiktinį asmenį atlikti darbo funkcijų, neišpildžius būtinųjų formalumų, todėl trečiojo asmens pasitikėjimas atstovu pagrįstas. Arba tariamas atstovas turi dokumentą, iš kurio numanoma viena įgaliojimų apimtis, o faktiškai atstovo veikla yra ribojama iš anksto duotais žodiniiais nurodymais, arba tariamas atstovaujамasis žino, jog tariamas atstovas „tarpininkauja“ jam, ir neįsikiša, nors turi tokią galimybę²³.

Vis dėlto tariamo ir numanomo atstovavimo sąvokų teisinis turinys Vakarų valstybių teisinėse sistemose yra nusistovėjęs, todėl ir Lietuva turėtų atskirti šias dvi sąvokas, bent jau tam, kad nustatytų nacionalinės teisės santykį su tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintu reglamentavimu.

atmetė, o priešieškini tenkino iš dalies. Apeliacinės instancijos teismas sprendimą pakeitė. Ieškovas pateikė kasacinį skundą. Ieškovas savo reikalavimus grindė sudarius pagrindinę nuomos sutartį su atsakovo darbuotoju pasirašytais susitarimais, kuriais atsakovas prisiėmė pareigą sumokėti už automobilio remontą ir atlyginti ieškovo patirtas išlaidas, tačiau LAT pripažino, jog teismai, vertindami darbuotojo, kaip atsakovo atstovo, kuris anot atsakovo, viršijo savo įgaliojimus, sudarytų susitarimų galiojimą, nepagrįstai taikė CK 2.84 str. 1 ir 2 d. normas, reglamentuojančias sandorių, sudarytų pažeidžiant viešojo juridinio asmens valdymo organų kompetenciją, galiojimą ir remdamiesi vien ta aplinkybe, kad atsakovas savo darbuotojo sudarytų susitarimų nepatvirtino, ieškini atmetė. LAT pabrėžė, kad sprendžiant dėl įgaliojimus viršijusio atstovo sudaryto sandorio galiojimo, CK 2.133 str. 6 d. numatyta aplinkybė – vėlesnė atstovaujamojo valia patvirtinti tokį sandorį ar jo nepatvirtinti – yra lemiamą tik tuo atveju, kai kita sandorio šalis nesiremia CK 2.133 str. 9 d. Kai kita sandorio šalis reikalauja sandorio galiojimo ir įrodinėja, kad turėjo rimtą pagrindą manyti, jog sudaro sandorį su tokią teisę turinčiu atstovu, atstovaujамasis turi ginčyti sandorio galiojimą įrodinėdamas, kad kita sandorio šalis žinojo ar turėjo žinoti, jog atstovas viršija jam suteiktus įgaliojimus.

22 Hartkamp, A., *et al. Towards a European Civil Code*. Kluwer Law International, 2004, p. 385.

23 Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 1, p. 235.

1.1. Numanomų ir tariamų įgaliojimų skirtumai

Kad šie įgaliojimai nėra tapatūs, įrodo Vakarų valstybių teismų praktika, UNIDROIT principai²⁴, Europos sutarčių teisės principai, DCFR. Tik realūs įgaliojimai gali būti aiškiai išreikšti bei numanomi (žr. UNIDROIT principų 2.2.2; 2.2.8 straipsnius²⁵, PECL²⁶), o atvejams, kai atstovas veikia realiai neturėdamas įgaliojimo (jis pasibaigęs, viršytas, atšauktas ir pan.) apibrėžti vartojamas tariamo atstovavimo institutas²⁷.

2. Tariamas atstovavimas

Bendra atstovavimo taisyklė, be abejonės, yra ta, kad atstovaujамasis yra įpareigojamas tik tais atstovo veiksmais, kurie atitinka jam suteiktus įgaliojimus. Jei atstovas viršija įgaliojimus arba asmuo veikia be realių įgaliojimų, atstovaujамasis nėra įpareigojamas jo veiksmais prieš trečiuosius asmenis, nebent jis tokį sandorį patvirtina. Tačiau šiuolaikinis teisinis reguliavimas ir teismų praktika atskleidžia kad tokia siaura atstovo įgaliojimų samprata yra greičiau teorinis modelis nei realybė. Egzistuoja nemažai atvejų, kai atstovo veiksmai, atlikti be įgaliojimo arba jį viršijus, sukuria teises ir pareigas atstovaujамajam. Nors įstatymu tariamo atstovavimo idėja įtvirtinta nedaugelyje valstybių – tik Olandijos CK, Portugalijoje²⁸ ir Lietuvoje, o iš tarptautinių dokumentų – tik Ženevos konvencijos dėl atstovavimo sudarant tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutartis 14 straipsnio 2 dalyje²⁹, visose kitose valstybėse tariamo atstovavimo institutą išplėtojo doktrina ir teismų praktika.

24 Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-09]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/blackletter2010-english.pdf>>.

25 *Ibid.*, 2.2.2 straipsnis. Įgaliojimų suteikimas ir apimtis

(1) Atstovaujamojo suteikti įgaliojimai atstovui gali būti aiškiai išreikšti (*express*) arba numanomi (*implied*).

(2) Atstovas turi įgaliojimus atlikti visus veiksmus, būtinus konkrečiomis aplinkybėmis pasiekti tikslui, dėl kurio buvo suteikti įgaliojimai.

Taip pat žr. 2.2.8 straipsnį Perįgaliojimas. Atstovas turi numanomą įgaliojimą (*implied authority*) perįgaluoti kitus asmenis atlikti veiksmus, kurių atlikimo negalima protingai tikėtis iš paties atstovo (...).

26 Žr. Commission on European Contract Law. *Principles of European Contract Law*, *supra* note 6.

PECL 3.201 str.: Aiškiai suteikti, tariami ir numanomi įgaliojimai (*Express, implied and apparent authority*)

(4) Atstovaujamojo suteikti įgaliojimai atstovui gali būti aiškiai išreikšti arba gali būti numanomi iš tam tikrų aplinkybių.

(5) Atstovas turi įgaliojimus atlikti visus veiksmus, būtinus atsižvelgiant į aplinkybes, kad būtų pasiekti tikslai, dėl kurių įgaliojimas buvo suteiktas.

(6) Asmuo laikomas suteikusių įgaliojimą atstovui, jeigu iš asmens pareiškimų ar veiksmų tretysis asmuo pagrįstai ir sąžiningai manė, kad tariamas atstovas turi įgaliojimus.

27 Angl. *Apparent authority, ostensible authority* (sinonimai), vokiečiai ir šveicarai turi terminą *Duldungsvollmacht, Anscheinsvollmacht, prancūzai - mandat apparent*, žr. Kotz, H.; Flessner A., *supra* note 1, p. 234.

28 Group on a European Civil Code. Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*. Volume I, *supra* note 13, p. 421.

29 *Ibid.*, p. 421.

2.1. Vakarų valstybių praktika

Tam, kad atsirastų atstovaujamojo atsakomybė už tariamo atstovo veiksmus, beveik visose Vakarų valstybėse reikalaujama nustatyti dvi aplinkybes – faktą, kad atstovaujamasis sudarė atstovavimo įspūdį bei teisiškai pateisinamą trečiosios šalies pasitikėjimą įgaliojimo faktu³⁰.

Štai prancūzai iki 1962 m. atsakomybę iš *mandat apparent* kildino iš atstovaujamojo kaltų veiksmų, pagal visas deliktinės atsakomybės taisykles³¹. Elgesio neteisėtumą sudarė tai, kad atstovaujamasis aplaidžiai ar tyčia leido trečiajam asmeniui tikėtis, kad atstovas veikia turėdamas įgaliojimą. Nuo 1962 m. teismų praktika pasikeitė, dar labiau išplėsdama atstovaujamojo atsakomybę – jau nebereikalaujama, kad atstovaujamojo veiksmai atitiktų kaltų veiksmų standartą, tačiau vis dėlto būtina įrodyti, kad atstovaujamasis sudarė sąlygas tariamam atstovavimui, kuris buvo jo kontroliavimo bei rizikos sferoje³². Vokietijos teismai taip pat reikalauja įrodyti aplinkybę, kad atstovaujamasis žinojo arba turėjo žinoti apie atstovo neįgaliotus veiksmus ir kad protingas asmuo jo vietoje būtų įsikišęs³³. Didžioji Britanija irgi pripažįsta tariamo atstovavimo institutą, ir tam, kad šis³⁴ institutas būtų taikomas, reikia įrodyti aplinkybę, kad atstovaujamasis aiškiai pasakė arba veiksmais parodė, kad atstovas veikia pagal įgaliojimus³⁵.

Antra svarbi aplinkybė, kurią būtina įrodyti, siekiant pripažinti atstovaujamojo atsakingu už tariamo atstovo veiksmus, yra pateisinamas trečiojo asmens tikėjimas, kad atstovas turi visus reikalingus įgaliojimus. Taigi, tretysis asmuo turi patikėti tariamu atstovavimu, tas pasitikėjimas turi būti „protingas“ ir jis turi paskatinti sudaryti sandorį³⁶. Nustatinėjant šias aplinkybes reikšmingi ir verslo papročiai, ir aplinkybė, kokioje verslo sferoje sandoris sudaromas, sandorio sudarymo terminai, apsaugos priemonių, kurių galėjo imtis atstovaujamasis, brangumas ir sudėtingumas, etc.³⁷

Trumpai apžvelgus tariamo atstovavimo institutą Vakarų valstybėse, kyla klausimas, kodėl visų jurisdikcijų teismai labai panašiai sprendžia įgaliojimus viršijusio atstovo sudaryto sandorio galiojimo problemą? Lyginamosios teisės teoretikų *Heino Kotzo* ir *Axelio Flessnerio* atsakymas yra toks: visos teisinės sistemos vadovaujasi tuo pačiu principu – atsakomybė turi tekti tam subjektui, kuris galėtų pigiausiai (ir paprasčiausiai) išvengti rizikos, todėl vertinamos hipotetinės atstovaujamojo ir trečiojo asmens išlaidos siekiant apsisaugoti nuo tariamo atstovavimo situacijos³⁸. Kadangi atstovaujamasis dažniausiai gali pigiau ir efektyviau kontroliuoti atstovą, nei tai gali padaryti tretieji asmenys, visos Vakarų jurisdikcijos per tariamus atstovus sudarytus sandorius palieka galioti.

30 Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 1, p. 234–237.

31 *Ibid.*, p. 235.

32 *Ibid.*, p. 236.

33 *Ibid.*, p. 236.

34 Dar gali būti vartojamas „*Agency by estoppel*“ terminas, žr. Turner, Ch., *supra* note 11, p. 373.

35 *Ibid.*, p. 373.

36 Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 1, p. 236.

37 *Ibid.*, p. 236.

38 *Ibid.*, p. 237.

2.2. Tariamasis atstovavimas tarptautiniuose dokumentuose

Tarptautiniuose dokumentuose, kaip ir nacionalinėse jurisdikcijose, įtvirtinta bendra taisyklė, kad jei atstovas veikia be įgaliojimų arba viršija jam suteiktus įgaliojimus, jo veiksmai nesukelia teisinių prievolių tarp atovaujamojo ir trečiojo asmens. Tačiau visuose dokumentuose įtvirtintas ir tariamo atstovavimo institutas (tiesa, dažnai išven-giant konkretaus termino).

Pavyzdžiui, 1983 m. Ženevos konvencijos dėl atstovavimo sudarant tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutartis 14 straipsnio 2 dalis numato, kad jei atstovaujamo-jo elgesys lemia trečiojo asmens protingą ir sąžiningą pasitikėjimą, kad atstovas turi įgaliojimus veikti atstovaujamojo vardu ir kad atstovas veikia pagal savo įgaliojimus, atstovaujamas negali panaudoti įgaliojimų nebuvimo fakto prieš trečiuosius asmenis³⁹.

UNIDROIT principai, labai panašiai kaip ir minėta Ženevos konvencija, 2.2.5 straipsnio antroje dalyje numato, kad tuo atveju, kai atstovaujamasis sąlygoja trečiosios šalies protingą pasitikėjimą, kad atstovas turi teisę veikti atstovaujamojo vardu ir kad jis veikia pagal savo įgaliojimus, atstovaujamasis negali panaudoti prieš trečią šalį atstovo įgaliojimų trūkumo fakto.

Ankstesniame skyriuje jau aptarto PECL 3.201 straipsnio 3 dalyje tariamo atsto-vavimo kriterijumi taip pat įvardijami atstovaujamojo veiksmai – asmuo laikomas suteikusių įgaliojimą atstovui, jeigu iš asmens pareiškimų ar veiksmų tretysis asmuo pagrįstai ir sąžiningai manė, kad tariamas atstovas turi įgaliojimus.

Chronologiškai naujausio DCFR II-6:103 (3) dalis iš esmės tik dar kartą pakartoja PECL nuostatą, jog jei asmuo savo veiksmais davė pagrindą trečiojo asmens protingam ir sąžiningam pasitikėjimui, kad jis įgaliojo atstovą atlikti tam tikrus veiksmus, asmuo laikomas tariamo atstovo atstovaujamoju⁴⁰.

Apibendrinant Vakarų valstybių bei tarptautinių dokumentų tariamo atstovavimo nuostatas ir praktiką, tariamą atstovavimą galima apibrėžti taip: *tariamasis atstovas veikia be realių įgaliojimų, tačiau atstovaujamasis sukuria prielaidas trečiajam asmeniui pro-tingai ir sąžiningai manyti, kad jis yra įgaliojęs tariamą atstovą.*

3. Numanomas atstovavimas

Dažniausiai praktikoje keliamas klausimas ne ar įgaliojimai buvo suteikti, bet kokie įgaliojimai buvo suteikti. Tai priklauso nuo atstovaujamojo išreikštų ketinimų, kurie paprastai aiškinami pagal bendruosius prievolių teisės principus⁴¹. Jei atstovaujamasis žodžiu išsako įgaliojimus, svarbus kriterijus nustatant įgaliojimų apimtį bus tai, kaip tokius nurodymus būtų supratęs protingas asmuo⁴².

39 Convention on Agency in the International Sale of Goods (Geneva, 17 February 1983), *supra* note 12.

40 Group on a European Civil Code. Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Pri-vate Law, Draft Common Frame of Reference*. Volume I, *supra* note 13, p. 416.

41 Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 1, p. 227.

42 *Ibid.*

Įgaliojimų ribų nustatymas teoriškai nekelia problemų, kai atstovui suteikti įgaliojimai yra aiškiai išreikšti rašytiniame įgaliojime. Tačiau net ir šiuo atveju sunku įsivaizduoti įgaliojimą, kuriame būtų detaliam išvardyti visi veiksmai, kuriuos atstovas turi teisę atlikti. Jei tai teoriškai ir yra įmanoma, toks formalumas sudarant kasdienius sandorius yra labai nepatogus. Todėl Vakarų valstybėse⁴³ ir pripažįstama, kad numanomi įgaliojimai yra sudėtinė realių įgaliojimų dalis. Tam tikri veiksmai, nors ir tiesiogiai nepaminėti, yra neatsiejama tiesiogiai išvardytų įgaliojimų dalis arba dalis pareigų, kuriuos atstovas privalo prisiišti, sutikdamas atlikti tam tikrą darbą. Pavyzdžiui, viešbučio administratorius turi ne tik teisę sutikti svečius, juos registruoti, priimti apmokėjimą, bet ir išduoti sąskaitą ir kt. Daugelyje Europos valstybių įstatymu numatytos situacijos, kuriose bus laikoma, kad atstovas turi įgaliojimą atlikti tam tikrus veiksmus. LR CK 2.133 straipsnio 2 dalyje taip pat paminėti tokie atvejai. Štai Skandinavijoje galiojančiame Šiaurės šalių akte (par. 10 (2) įtvirtinta bendra taisyklė, kad kiekvienas veikiantis tipinėje atstovo pozicijoje yra laikomas įgaliotu⁴⁴.

Kai kurios jurisdikcijos siauriau traktuoja numanomus įgaliojimus – skirtingai reglamentuoja administravimo ir disponavimo veiksmus. Tose valstybėse bendro pobūdžio įgaliojimas numanomai suteikia tik teisę administruoti, o teisę disponuoti turi būti aiškiai išreikšta⁴⁵. Tokia numanomų įgaliojimų samprata įtvirtinta Belgijoje ir Liuksemburge⁴⁶.

Įstatymų reikalavimai įgaliojimo formai taip pat gali riboti numanomų įgaliojimų apimtį. Kai kuriose valstybėse, pavyzdžiui, Italijoje, Bulgarijoje, Graikijoje, Airijoje, įgaliojimas atlikti tam tikrus veiksmus turi atitikti įstatymo nustatytą formą. Taip yra ir Lietuvoje. Tačiau pagal Ženevos konvencijos 10 straipsnį, taip pat ir Skandinavijos valstybėse bei Vokietijoje nėra formalaus reikalavimo įgaliojimo formai (su tam tikromis išimtimis)⁴⁷.

Pagrindinis klausimas, kylantis iš numanomo atstovavimo santykių, ypač aktualus praktikai, būtų, ar faktinis įgaliojimas gali susiaurinti numanomo atstovavimo ribas?⁴⁸ Nekomplikuotose vadovėlinėse situacijose nesunku atsakyti, kur turėtų būti nubrėžta riba tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens interesų, pavyzdžiui, nesudėtinga atsakyti į klausimą, ar prekybos centro kasininkės darbo funkcijas darbdavys gali susiaurinti taip, kad ji galėtų sudaryti sandorius tik iki penkių šimtų litų? Atsakymas atrodo akivaizdus – ne, nes pardavėja turi numanomus įgaliojimus priimti neribotos sumos apmokėjimą

43 Angl. Implied authority, Ispanija, Portugalija, Prancūzija, Olandija, Vokietija, Bulgarija, Austrija, Danija, Anglija, taip pat ir Lietuva (aut.) Group on a European Civil Code. Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*. Volume I, *supra* note 13, p. 419.

44 *Ibid.*, p. 422.

45 *Ibid.*, p. 419.

46 *Ibid.* Tačiau Belgijos teismai ne kartą atsisakė praktikoje taikyti šią perskyrą.

47 Group on a European Civil Code. Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*. Volume I, *supra* note 13, p. 419.

48 Taip pat nemažai klausimų kelia ir generaliniu įgaliojimu suteikiamų įgaliojimų apimtis. Nors praktikoje generalinio įgaliojimo atsisakoma dėl sunkumo nustatyti įgaliojimų apimtį, teoriškai toks įgaliojimas yra galimas ir netgi labai patogus, tačiau dėl straipsnio apimties jis nebus atskirai aptariamas.

už prekes. Tačiau jei paanalizuotume sudėtingesnius atvejus, kai įgaliojimų ribos nėra tokios akivaizdžios, pavyzdžiui, automobilių nuomos įmonės darbuotojo numanomų įgaliojimų apimtį, atsakymas nebūtų toks vienareikšmiškas. Kaip tik tokias faktines aplinkybes turėjo 2011 m. LAT nagrinėta civilinė byla Nr. 3K-3-173/2011, kurioje ieškovas – automobilio nuomininkas – prašė priteisti iš atsakovo – nuomotojo – automobilio remonto ir pargabenimo išlaidas, kadangi automobilis sugedo ir jo nebuvo galima naudoti. Ieškovas savo reikalavimus grindė po pagrindinės nuomos sutarties sudarymo su atsakovo darbuotoju pasirašytais susitarimais, kuriais atsakovas prisiėmė pareigą sumokėti už automobilio remontą ir atlyginti ieškovo patirtas išlaidas⁴⁹. Bylos fabula suteikė teorinę galimybę paanalizuoti numanomų įgaliojimų ribas, tačiau ja nebuvo pasinaudota. LAT rėmėsi tik 2.133 straipsnio 9 dalimi ir nenagrinėjo numanomų darbuotojų įgaliojimų apimties. (Žemesnės instancijos teismai taikė CK 2.84 str. 1 ir 2 d. normas, reglamentuojančias sandorių, sudarytų pažeidžiant viešojo juridinio asmens valdymo organų kompetenciją, galiojimą ir remdamiesi vien ta aplinkybe, kad atsakovas savo darbuotojo sudarytų susitarimų nepatvirtino, ieškinį atmetė.) Blieka tik apgailestauti, nes faktinės aplinkybės buvo ypač palankios paanalizuoti numanomų įgaliojimų apimties klausimus ir išskirti ribų nustatymo kriterijus.

Tačiau atsižvelgiant į bendrą LAT praktikos tendenciją atstovavimo teisinių santykių srityje, kuri rezultatų prasme atitinka ir Vakarų valstybių patirtį, atrodo, kad hipotetinis atsakymas į klausimą (atsiribojant nuo minėtos bylos aplinkybių), ar realūs (faktiniai) įgaliojimai gali būti siauresni nei numanomi, taip pat greičiausiai būtų „ne“, su sąlyga, kad tokios apimties numanomi įgaliojimai būdingi konkrečiai verslo sričiai ir darbuotojo pozicijai. Vakarų valstybių praktikoje tokioje situacijoje, nustatant konkrečius numanomus įgaliojimus, būtų remiamasi verslo praktika bei praktika, nusistovėjusia tarp atstovaujamojo ir trečiojo asmens, jei tokia buvo⁵⁰. Manytina, kad ir Lietuvoje panašūs kriterijai turėtų lemti numanomų įgaliojimų ribas.

Tačiau atstovaujамasis vis dėlto išlaiko teisę susiaurinti numanomus atstovo įgaliojimus, aiškiai nurodydamas, ko iš numanomų veiksmų atstovas negali atlikti. Tačiau tuo atveju jam tenka pareiga rasti būdą, kaip apie šį teisių ribojimą tinkamai informuoti trečiuosius asmenis, kad išvengtų tariamo atstovavimo instituto taikymo rizikos – priešingu atveju asmuo veiks neturėdamas įgaliojimų, tačiau tretysis asmuo pagrįstai ir sąžiningai tikės, kad atstovaujамasis suteikė įgaliojimus tariamam atstovui.

3.1. Numanomi įgaliojimai, kurie negali būti apriboti atstovaujamojo valia

Įgaliojimų turinio aiškumo ir vienprasmiškumo klausimas yra labai svarbus civilinei apyvartai – ypač verslo srityje teisinis reguliavimas žengia ta kryptimi, jog tam tikrais atvejais atstovaujамieji negalėtų riboti atstovų įgaliojimų vienašališkai – kitaip tariant, jei tam tikros profesijos atstovui numanomi turėtų būti suteikti tam tikri įgalio-

49 Žr. *Supra* note 21.

50 Group on a European Civil Code. Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*. Volume I, *supra* note 13, p. 417.

įėjimai, faktinis realus įgaliojimas (pavedimo sutartis) negali susiaurinti numanomo įgaliojimo ribų. Visoms ES valstybėms būdingas pavyzdys, galutinai įtvirtintas Pirmojoje įmonių teisės direktyvoje⁵¹, yra draudimas riboti atstovų pagal įstatymą – valdymo organų – kompetenciją kitaip, kaip kiekybinio atstovavimo taisykle arba trečiųjų asmenų nesąžiningumu⁵².

Toks pavyzdys būtų ir prokūra⁵³. Pavyzdžiui, Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje prokuristui yra įstatymu suteikta teisė atstovauti įmonei sudarant visas sutartis, kurios yra jos verslo sferoje, išskyrus nekilnojamojo turto perleidimą⁵⁴.

Visais šiais atvejais ir Lietuvoje tretieji asmenys gali remtis įstatymo numatytu įgaliojimų turiniu, nebijodami „vidinio“ įgaliojimų susiaurinimo, nebent tretysis asmuo veiktų nesąžiningai⁵⁵.

4. Įgaliojimų viršijimas vidiniuose atstovavimo santykiuose

Lietuvos teismų praktikai šiandien aktualesnis išorinis atstovavimo teisinių santykių aspektas – daugiau aptariamas sandorio, sudaryto atstovui viršijus įgaliojimus, galiojimo klausimas. Tačiau įgaliojimų viršijimo problema ne mažiau aktuali ir vidiniuose atstovo ir atstovaujamojo santykiuose, kai atstovas pažeidžia pavedimo sutartį. Įgaliojimų viršijimui vidiniuose atstovavimo santykiuose ypač daug dėmesio skiria ir DCFR.

Kada atstovas pavedimo teisiniame santykiuje gali teisėtai viršyti įgaliojimus? LR CK 6.759 straipsnio antroji dalis numato, kad įgaliotinis turi teisę nukrypti nuo įgaliotojo nurodymų, jeigu, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, tai yra būtina įgaliotojo interesais, o įgaliotinis negalėjo iš anksto atsiklausti įgaliotojo arba per protingą terminą negavo atsakymo į savo paklausimą. (Šiuo atveju įgaliotinis privalo pranešti įgaliotojui apie nukrypimus, kai tik įmanoma apie tai pranešti.)

Štai DCFR IV.D.-3: 201 (1) pateikia daug platesnį spektrą atvejų, kai atstovas gali nukrypti nuo konkrečių pavedimo sutartyje numatytų įgaliojimų:

-
- 51 1968 m. kovo 9 d. Pirmoji Tarybos direktyva dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo (68/151/EEB) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-07-09]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/17/01/31968L0151LT.pdf>>.
 - 52 Šis pavyzdys, be abejonės, kontroversiškas, nes direktoriaus teisinio statuso vertinimas yra nacionalinės teisės kompetencija ir nebūtinai kvalifikuojamas kaip atstovavimo teisinis santykis.
 - 53 Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 1, p. 227.
 - 54 HGB para. 48 (Vokietijos prekybos kodeksas) Kotz, H.; Flessner, A., *supra* note 1, p. 227. Taip pat Group on a European Civil Code; Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*. Volume 1, *supra* note 13, p. 420.
 - 55 Žr. LR CK 2.176 straipsnio 1 dalis. Prokūros samprata: Prokūra yra įgaliojimas, kuriuo juridinis asmuo (verslininkas) suteikia teisę savo darbuotojui ar kitam asmeniui atstovaujamojo vardu ir dėl jo interesų atlikti visus teisinius veiksmus, susijusius su juridinio asmens (verslininko) verslu. Taip pat 2.83 straipsnio 1 dalis. Sandoriai, sudaryti pažeidžiant privačiojo juridinio asmens valdymo organų kompetenciją. Sandoriai, kuriuos sudarė privačiojo juridinio asmens valdymo organai pažeisdami savo kompetenciją, sukelia prievolės juridiniam asmeniui, išskyrus atvejus, kai įrodoma, jog sudarydamas sandorį trečiasis asmuo žinojo, jog sandorį sudarė šios teisės neturintis juridinio asmens valdymo organas, ar dėl aplinkybių susiklostymo negalėjo to nežinoti.

- a) Kai atstovas protingai tikisi, kad toks nukrypimas atitinka atstovaujamojo interesus,
- b) Atstovas neturi protingos galimybės sužinoti atstovaujamojo norų konkrečioje situacijoje; ir
- c) Atstovas nežino ir negali protingai žinoti, kad konkretus veiksmas tomis aplinkybėmis yra prieš atstovaujamojo valią.

(2) Sandoris, sudarytas (1) dalies sąlygomis, turi tokius pačius padarinius atstovo ir atstovaujamojo santykiams, kaip ir sudarytas pagal įgaliojimus⁵⁶.

Atstovas gali viršyti įgaliojimą tik esant visoms šioms sąlygoms. Vis dėlto DCFR laikosi požiūrio, kad atstovas turi teisę veikti nesant konkrečių atstovaujamosios šalies instrukcijų ir netgi, kai nežinoma atstovaujamojo valia, jei toks veikimas atitinka protingumo kriterijų. Reikia pažymėti, kad dauguma Europos šalių turi daug siauresnę pavedimo teisinių santykių sampratą ir draudžia atstovui numanomai konstruoti arba papildyti atstovaujamojo valią⁵⁷.

Pavyzdžiui, Austrijoje atstovui neleidžiama viršyti įgaliojimų, net jei tai ir nepažeistų atstovaujamojo interesų⁵⁸. Didžiojoje Britanijoje atstovas, neatsižvelgęs į atstovaujamojo nurodymus, turės atlyginti žalą dėl fiduciarinių pareigų pažeidimo⁵⁹. Vokietijoje atstovas gali viršyti įgaliojimus, jei tai daroma siekiant apsaugoti atstovaujamojo interesus ir jei atstovas turi pagrindą manyti, kad atstovaujamasis toleruotų tokį nukrypimą atsižvelgiant į aplinkybes, tačiau turi informuoti atstovaujimąjį apie savo ketinimus nukrypti nuo įgaliojimų⁶⁰. Prancūzijoje atstovas negali viršyti įgaliojimų jokiais aplinkybėmis, net ir išimtinėmis⁶¹.

Apibendinant galima teigti, kad Lietuva pasirinko liberalesnį nei daugelis Vakarų jurisdikcijų teisinio reguliavimo kelią reglamentuodama atstovo teisę viršyti atstovaujamojo suteiktus įgaliojimus, kai tai yra būtina, kad nebūtų pažeisti atstovaujamojo interesai, ir nėra galimybės sužinoti atstovaujamojo valios.

Išvados

- Numanomi atstovo įgaliojimai yra realių įgaliojimų dalis – šios pozicijos laikosi Vakarų valstybių teismų praktika, UNIDROIT principai, Europos sutarčių teisės principai, DCFR. Tariamo atstovavimo institutas taikomas, kai atstovas veikia realiai neturėdamas įgaliojimo (jis pasibaigęs, viršytas, atšauktas ir pan.).
- Lietuvos teisės doktrina, teismų praktika ir net teisinis reguliavimas nenubrėžia tikslios ribos tarp tariamo ir numanomo atstovavimo. Atvejai, kai sandoriai, sudaromi

56 Group on a European Civil Code. Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*. Volume III, *supra* note 13, p. 2129.

57 Antonioli, L.; Fiorentini, F., *supra* note 11, p. 171.

58 Group on a European Civil Code. Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*. Volume III, *supra* note 13, p. 2131.

59 *Ibid.*, p. 2132.

60 *Ibid.*

61 *Ibid.*

neturint realių įgaliojimų, ir sandoriai, kai atstovaujамasis nesutinka su numanomų įgaliojimų apimtimi, nediferencijuojami.

- Įstatymu tariamo atstovavimo institutas įtvirtintas tik Olandijos, Portugalijos ir Lietuvos CK bei Ženevos konvencijos dėl atstovavimo sudarant tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutartis 14 straipsnio 2 dalyje. Visose kitose valstybėse – tai doktrinos ir teismų praktikos rezultatas.

- Apibendrinant Vakarų valstybių bei tarptautinių dokumentų nuostatas ir tariamo atstovavimo praktiką, ji galima apibūdinti taip: tariamas atstovas veikia be realių įgaliojimų, tačiau atstovaujамasis sukuria prielaidas trečiajam asmeniui protingai ir sąžiningai manyti, kad jis yra įgaliojęs tariamą atstovą.

- Numanomo atstovavimo atveju praktikai aktualus klausimas, ar atstovaujамasis gali susiaurinti realius įgaliojimus taip, kad jie būtų siauresni nei numanomi įgaliojimai. Formaliai – taip, tačiau atsižvelgiant į LAT praktiką, kuri atitinka ir Vakarų valstybių patirtį, galima prognozuoti, kad hipotetinis atsakymas į klausimą būtų „ne“ su sąlyga, kad tokios apimties numanomi įgaliojimai būdingi konkrečiai verslo sričiai ir darbuotojo pozicijai.

- Verslo srityje teisinis reguliavimas žengia ta kryptimi, jog tam tikrais atvejais atstovaujамieji negalėtų riboti atstovų įgaliojimų vienašališkai – kitaip tariant, jei tam tikros profesijos atstovui numanomai turėtų būti suteikti tam tikri įgaliojimai, faktinis realus įgaliojimas (pavedimo sutartis) negali susiaurinti numanomo įgaliojimo ribų. Šią tendenciją iliustruoja įstatyme įtvirtintas negalimumas riboti valdymo organų sandorių sudarymo kompetencijos, taip pat platūs įstatymo numatyti prokuristų įgaliojimai.

- Bendra atstovavimo taisyklė numato, kad atstovaujамasis yra įpareigojamas tik tais atstovo veiksmais, kurie neperžengia jo įgaliojimų ribų. Tačiau šiuolaikinis teisinis reguliavimas ir teismų praktika patvirtina, kad tokia siaura atstovo įgaliojimų samprata yra greičiau teorinis modelis nei realybė. Yra nemažai atvejų, kai atstovo veiksmai, atlikti be įgaliojimo arba jį viršijus, sukuria teises ir pareigas atstovaujамajam. Visų pirma, tai tariamo atstovavimo atvejis. Antra, Lietuvos teisinis reguliavimas leidžia atstovui viršyti atstovaujamojo suteiktus įgaliojimus, kai tai yra būtina, kad nebūtų pažeisti atstovaujamojo interesai, ir nėra galimybės sužinoti atstovaujamojo valios. Trečia, kilus ginčui dėl numanomų įgaliojimų apimties, tikėtina, kad atstovaujамasis bus įpareigotas sandoriu, sudarytu tarp atstovo, viršijusio turimus įgaliojimus, ir trečiojo asmens, jei tokie numanomi įgaliojimai būdingi verslo sričiai, kurioje veikia atstovas.

Literatūra

1968 m. kovo 9 d. Pirmoji Tarybos direktyva dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo (68/151/

EEB) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-09]. <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/dd/17/01/31968L0151LT.pdf>>.

Antonioli, L.; Fiorentini, F. *A Factual Assessment of the Draft Common Frame of Reference*. Sellier European Law Publishers, 2010.

- Baranauskas, E., et al. *Civilinė teisė*. Bendroji dalis, tomas 2. Vilnius: MRU leidybos centras, 2005.
- Commission on European Contract Law. *Principles of European Contract Law* [interaktyvus]. 1999 [žiūrėta 2011-07-09]. <http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm>.
- Convention on Agency in the International Sale of Goods (Geneva, 17 February 1983) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-09]. <<http://www.unidroit.org/english/conventions/1983agency/1983agency-e.htm>>.
- Group on a European Civil Code. Acquis Group. *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, DCFR*. Volumes I, II, III. Sellier European Law Publishers, 2009.
- Hartkamp, A., et al. *Towards a European Civil Code*. Kluwer Law International, 2004.
- Kotz, H.; Flessner, A. *European Contract Law*. Volume one. Oxford: Clarendon Press, 2002.
- Lando, O.; Beale, H. Commission on European Contract Law. *Principles of European Contract Law*. Parts I and II. Kluwer Law International, 1999.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *T. Ž. v. J. V. V. individuali įmonė* (bylos Nr. 3K-3-147/2007 m.).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kreivė“ v. UAB „Orgreitos transportas“* (bylos Nr. 3K-3-173/2011 m.).
- Mikelėnas, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Knyga 2. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
- Mizaras, V., et al. *Civilinė teisė*. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009.
- Suchanov, E. A., et al. (red.) *Grazdanskoe pravo*. 1 Tom. Moskva: WoletrsKluwer, 2004.
- Turner, Ch. *Unlocking contract law*. London: Hodder Arnold, 2007.
- Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-07-09]. <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/blackletter2010-english.pdf>>.
- Vitkevičius, P., et al. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1997.
- Webster's New World Law Dictionary*. New Jersey: Wiley Publishing, Inc., Hoboken [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011-07-09]. <<http://law.yourdictionary.com/actual-authority>>.

REPRESENTATIVE EXCEEDING GRANTED AUTHORITY—THEORY AND PRACTICE

Agnė Tikniūtė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Each developed economic system is based on the principle of division of labor and can't be imagined without the delegation of certain powers to agents. Any economic activity, particularly carried out through legal entity, is not able to function without the party's right to authorize other persons to negotiate and make contracts on behalf of the principal. Due to the complexity of the economic order it is sometimes difficult to a third party*

to ascertain whether the agent acts with authority. Therefore legal regulation expands the scope of authority of the representatives beyond the actually granted powers—often the need to check the credentials of the representatives is rejected, when it is obvious from the facts that they have been granted necessary powers.

Thus the article deals with the concept of extent of authority granted to the representative by the principal. The emphasis is put on the scope of the powers, express, implied and apparent authority, the principal's right to limit the implied authority, and the right of the representative to exceed the conferred powers under special conditions. Author analyses Lithuanian Supreme Court practice, “soft law”—Principles of European Contract Law, Draft Common Frame of Reference, UNIDROIT principles, as well as experience of European countries in the field of agency law.

The analysis revealed, that Lithuanian jurisprudence doesn't draw an exact boundary between the apparent and implicit authority. The cases where the transactions were concluded by the representative in the absence of real power, and the cases, in which the principal challenges the extent of implied authority in practice are not differentiated.

After examining Lithuanian statutory and case law and overviewing the experience of European countries from the comparative perspective, the conclusion has been drawn that although the basic rule in the law of agency is that the principal is bound only by the actions of the representative which are concluded within the boundaries of granted authority, the contemporary legal regulation and case law confirms that such a limited notion of actual authority is rather the theoretical model than reality. There is a set of instances where the acts of a representative carried out without authorization or exceeding granted powers, create rights and duties to the principal. In particular, it is the case with apparent authority. Second, the Lithuanian legal regulation allows the representative to exceed the authority granted by the principal, when it is necessary for the principal's interests and there is not feasible to discover actual will of the principal. Third, when the implied authority of the representative is disputed by the third party acting in good faith, there is strong evidence, that the principal will be legally bound by the acts of the implied representative.

Keywords: agency based on contract, apparent authority, implied authority, scope of authority.

Agnė Tikniūtė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: atstovavimo institutas, valdymo organų atsakomybė.

Agnė Tikniūtė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil and Commercial Law, Associate Professor. Research interests: representation, responsibility of management bodies.